

УДК 330.145:656.2

ОБОРОТНИЙ КАПІТАЛ ПІДПРИЄМСТВ ЗАЛІЗНИЧНОГО КОМПЛЕКСУ: ЙОГО ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ПІДХОДИ ДО КЛАСИФІКАЦІЇ

Чебанова Н.В., к.е.н., професор (УкрДАЗТ)

В статті розглянута характеристика елементів оборотного капіталу підприємств, проаналізована діюча класифікація оборотних засобів та обґрунтовані нові теоретичні підходи до класифікації оборотних засобів, виходячи з визначення їх цінності в умовах ринкових відносин.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. Оборотні засоби підприємства – це частина авансованого капіталу, що направляється на поточне забезпечення його господарської діяльності – придбання предметів праці, створення відповідних виробничих умов. Дана частина авансованого капіталу відшкодовується в повному обсязі після реалізації продукції (товарів, робіт, послуг). Оборотний капітал забезпечує безперервність роботи підприємства протягом всього терміну його функціонування. Це досягається шляхом безперервної участі оборотного капіталу у всіх стадіях реалізації.

Ефективність функціонування оборотного капіталу визначає не тільки результативність господарської діяльності кожного конкретного підприємства, але й всієї економіки в цілому.

Розподілення оборотних активів на групи за різними ознаками є важливою умовою здійснення процесу управління оборотними активами підприємства. Із зміною умов господарювання виникла необхідність розробки нової системи класифікації оборотних активів підприємства, що найбільш повно відповідає дійсним економічним умовам, та забезпечує ефективне управління оборотними активами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сьогодні існує багато підходів, щодо класифікації активів, що запропоновані І.А. Бланком[5], В.В. Ковальовим, М.Н. Крейніною, А.Б. Крутиком[4], А.А. Мазаракі[2,3], Е.С. Стояновою та ін. Ми не будемо детально критично розглядати системи класифікації кожного автора, відзначимо лише існування як деяких подібностей, так і певних відмінностей в їхніх підходах.

Так, відповідно до національних стандартів бухгалтерського обліку оборотні активи підприємства розподіляються за видами (за елементним складом) на запаси (характеризують обсяг матеріальних потоків оборотних активів в формі виробничих запасів, незавершеного виробництва, запасів готової продукції, товарів та інших матеріальних цінностей, що забезпечують здійснення операційної діяльності підприємства); дебіторську заборгованість підприємства, що

представлена фінансовими зобов'язаннями юридичних і фізичних осіб по розрахункам за товари, роботи, послуги, по розрахункам з бюджетом, виданим авансам, нарахованим доходам, внутрішнім розрахункам та інше; грошові кошти та їх еквіваленти (до них віднесено залишки грошових коштів в національній та іноземній валюті, а також поточні фінансові інвестиції, які розглядаються як форма інвестиційного використання тимчасово вільного залишку грошових коштів); інші оборотні активи [4].

І.А. Бланк розмежує оборотні активи за періодом функціонування: постійна частина оборотних активів (незмінна частина їх розміру, не залежна від коливань операційної діяльності підприємства, котра розглядається як мінімум оборотних активів, необхідний підприємству для здійснення операційної діяльності) і змінна частина оборотних активів (характеризує їх варіативну частину, зв'язану з сезонними та іншими коливаннями операційної діяльності підприємства). Крім того в складі останньої виділяють середню і максимальну змінні частини оборотних активів [5].

Е.С. Стоянова, І.А. Бланк, В.В. Ковальов диференціюють оборотні активи за характером джерел формування на позикові (частина об'єму оборотних активів, сформованих за рахунок позикового капіталу) і власні (частина об'єму оборотних активів, сформованих за рахунок власного капіталу підприємства) [1]. В свою чергу, А.А. Мазаракі, Л.А. Лигоненко, Н.М. Ушакова виділяють групи оборотних активів за критерієм джерел їх формування: „активи, сформовані за рахунок оборотних коштів”, та „активи, сформовані за рахунок позик і комерційного кредиту”[2,3]. Хочеться тут вказати на помилку у трактуванні, і відмітити, що джерелом формування оборотних активів підприємства являється оборотний капітал.

В той же час, необхідно підтримати точку зору А.А. Мазаракі про те, що оборотні активи підприємства доцільно групувати в залежності від швидкості обігу: на ті, що мають високу швидкість (грошові кошти, запаси товарів підвищеного та постійного попиту), середню швидкість (запаси

матеріальних оборотних активів в межах нормативу, поточні фінансові інвестиції) та оборотні активи, що мають низьку швидкість обороту (наднормативні матеріальні запаси, дебіторська заборгованість) [2,3]. Крім того, певний інтерес представляє класифікація оборотних активів з точки зору рівня їх доходності: активи, що приносять прямий доход (поточні фінансові інвестиції, депозити); активи, що не приносять прямого доходу, але обслуговують оборот підприємства (запаси товарно-матеріальних ресурсів, грошові кошти); активи, що приносять збитки (запаси товарів, якість та кількість яких в процесі зберігання

зменшується, безнадійна заборгованість). Цікавою є диференціація оборотних активів в залежності від інфляційної захищеності на активи, захищені від інфляційного знецінення (матеріальні оборотні активи, захищена дебіторська заборгованість, ефективні фінансові інвестиції, валютні кошти) та активи, не захищені від інфляції (грошові кошти в національній валюті, незахищена дебіторська заборгованість, неефективні фінансові інвестиції).

Мета статті. Обґрунтування нових теоретичних підходів до класифікації оборотних засобів підприємств залізничної галузі, виходячи з визначення їх цінності в умовах ринкових відносин.

Таблиця 1

Характеристика елементів оборотних активів підприємства

Елементи оборотних активів	Характеристика
1	2
1. Запаси	З економічної точки зору розмір запасів характеризує наявні виробничі та збутові можливості підприємства, закладає основу для досягнення певних показників господарсько-фінансової діяльності
1.1. Виробничі запаси	Вартість запасів сировини, основних та допоміжних матеріалів, палива, купівельних напівфабрикатів та комплектуючих виробів, запасних частин, тари, будівельних та інших матеріалів, призначених для споживання в ході операційного циклу
1.2. Біологічні активи	Вартість дорослих тварин на відгодівлі та вигулі, а саме птахи, звірі, кролі, а також молодняк тварин
1.3. Незавершене виробництво	Витрати у незавершеному виробництві та незавершені роботи (послуги)
1.4. Готова продукція	Запаси на складі, обробка яких закінчена та які пройшли дослідження, прийомку, укомплектовані згідно вимог договорів із замовниками та відповідають технічним вимогам (крім браку)
1.5 Товари	Вартість товарів, придбаних підприємством для наступної реалізації (для підприємств сфери торгівлі, збута, поставки, громадського харчування)
2. Векселя отримані	Заборгованість покупців або замовників за надані їм продукцію, товари, роботи, послуги, що забезпечена векселями)
3. Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги	Заборгованість покупців або замовників за надані їм продукцію, товари, роботи, послуги (крім заборгованості, що забезпечена векселями)
4. Дебіторська заборгованість за розрахунками:	
4.1. З бюджетом	Дебіторська заборгованість фінансових та податкових органів, а також переплата за податками, зборами та іншими платежами в бюджет
4.2 За виданими авансами	Сума авансів, наданих іншим підприємствам в рахунок наступних платежів
4.3 По нарахованих доходах	Сума нарахованих дивідендів, відсотків, роялті та інше, що підлягає надходженню
4.4 Із внутрішніх розрахунків	Заборгованість пов'язаних осіб та дебіторська заборгованість за внутрішньовідомчими розрахунками
5. Інша поточна дебіторська заборгованість	Заборгованість дебіторів, яка не включена до представлених вище пунктів дебіторської заборгованості та відображається в складі оборотних активів
6. Поточні фінансові інвестиції	Характеризують короткострокові фінансові інвестиції підприємства на строк до одного року. Які можуть бути вільно реалізовані в будь-який момент
7. Грошові кошти та їх еквіваленти в національній та іноземній валюті	Грошові кошти в касі, на поточних та інших рахунках в банках, які можуть бути використані для поточних операцій, а також еквіваленти грошових коштів
8. Інші оборотні активи	Суми оборотних активів, що не включені до складу вищезазначених активів

Виклад основного матеріалу. Оборотний капітал – це частина капіталу підприємства, який треба розглядати в єдності джерел його формування й напрямків використання, який має високу швидкість обертання та використовується в поточній діяльності з метою отримання доходу.

Елементи оборотних активів підприємства наведені в таблиці 1.

Оборотні активи знаходяться в постійному русі (кругообігу), особливості якого обумовлені специфікою формування операційного циклу підприємства. Під операційним циклом прийнято розуміти період повного обертання всієї суми оборотних активів підприємства, в процесі якого відбувається зміна окремих його видів [1].

Важливою характеристикою операційного циклу, що суттєво впливає на обсяг, структуру та ефективність використання оборотних активів є його строк обертання. [1]. Практика показує, що обіг окремих елементів оборотних активів підприємства характеризується різними строками. Результатом вивчення особливостей руху активів повинна стати їх класифікація, що стане основою для визначення раціональної потреби в оборотних активах, а також їх структури.

З метою планування та контролю в умовах планової економіки використовувалось розподілення оборотних засобів підприємства на нормовані та ненормовані. Таке ділення пояснювалось тим, що величина нормованих оборотних активів залежить від стабільних умов функціонування конкретного підприємства та порядку проведення розрахунків. Крім того, об'єктивна необхідність такого розподілення пояснюється тим, що у підприємств було значно менше реальних засобів впливу на ненормовану частину оборотних засобів порівняно з нормованою їх частиною. З переходом до ринкової економіки така необхідність відпала, але на залізничному транспорті нормування не втратило свого значення, оскільки матеріальні витрати у структурі оборотних активів складають 25-30%.

В дійсний час однією з важливих характеристик умов господарювання підприємств є ризик, проблеми оцінки якого є

достатньо новими для вітчизняної науки та практики. Щодо оборотних активів, то всі категорії ризику можна звести до трьох позицій: виправданий ризик, підвищений ризик та недопустимий. Градація позицій заснована не тільки на кількісній значимості ризику як обов'язкової складової ринкової економіки, але й обліку ризику: в першому випадку – це внутрішні умови реалізації, в другому – внутрішні джерела, в третьому – їх конгломерат. Крім того, слід враховувати наявність зв'язку між ризиком та прибутком.

В зв'язку із цим, доцільно розглядати активи підприємства з позиції трьох чинників: кількісного розміру ризику нереалізації, джерел ризику нереалізації, та можливого ефекту від реалізації. Взаємодія цих чинників безпосередньо впливає на ліквідність елементів активів та, в кінцевому рахунку, на ступінь ліквідності підприємства.

З урахуванням вищенаведеного, вважаємо доцільним виділити три групи оборотних активів за рівнем їх ринкової цінності:

- мінімальна ринкова цінність;
- середня ринкова цінність;
- потенційно висока ринкова цінність.

Відокремлення групи оборотних активів мінімальної ринкової цінності обумовлено тим фактом, що активи підприємства не можуть мати від'ємної вартості, всі вони можуть бути реалізованими на сторону за договірними цінами. Група оборотних активів середньої ринкової цінності об'єднує матеріальні ресурси, які можуть бути реалізованими без збитку для підприємства, це потребує певних витрат часу на пошуки потенційних покупців. Відокремлення третьої групи оборотних активів базується на тому, що в умовах інфляції ціна на ресурси підвищується в силу наявності стабільного попиту на них. Оскільки ціна реалізації ресурсів в умовах ринку може змінюватись, вважаємо доцільним не встановлювати максимальні межі можливої ринкової цінності.

Слід зазначити, що за розглянутими вище ознаками можуть бути класифіковані оборотні активи підприємств залізничної галузі, що наведено на рисунку 1.

Рисунок 1 – Класифікація оборотних активів підприємств залізничного комплексу

Висновок. Розподілення оборотних активів на групи за різними ознаками є важливою умовою здійснення процесу управління оборотними активами підприємства. Класифікація оборотних засобів виходячи з визначення їх цінності в умовах ринкових відносин дозволить удосконалити управління як основними елементами оборотних активів, так і джерелами їх фінансування.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Новиков В.А. Практическая рыночная экономика. Толкование 4000 терминов: Словарь. М.: Московский психолого-социальный институт,

1999. - 376 с.

2. Світовий ринок товарів та послуг: підручник для ВНЗ у 2 ч./ за заг. ред. А.А. Мазаракі. – Харків: Ранок, 2008. – 240 с.

3. Менеджмент: теорія і практика: Навч. посібник / А.А. Мазаракі, Г.Є. Мошек, Л.А. Гомба, І.К. Погадаєв, Ю.В. Поканевич, А.В. Семенчук. Заг. ред. канд. екон. наук проф. Г.Є. Мошека. – К.: Атика, 2007. – 584 с.

4. Крутик А.Б., Хайкин М.М. Основы финансовой деятельности предприятия: Учебное пособие. - СПб.: Бизнес-пресса, 1999. - 448 с.

5. Бланк И.А. Управление активами. – К.: Ника-центр, 2000. – 720 с.

Експерт редакційної колегії к.е.н., доцент УкрДАЗТ Плетникова І.Л.